

Bartalský, Adam

Ľudské telo v múzejných zbierkach

Museologica Brunensia. 2023, vol. 12, iss. 2, pp. 2-11

ISSN 1805-4722 (print); ISSN 2464-5362 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/MuB2023-2-1>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.79103>

License: [CC BY-SA 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20240108

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

STUDIE/ARTICLES

ĽUDSKÉ TELO V MÚZEJNÝCH ZBIERKACH¹

ADAM BARTALSKÝ

<https://doi.org/10.5817/MuB2023-2-1>

ABSTRAKT/ABSTRACT:

Článok sa zaoberá širokou oblasťou správy, ochrany a využívania ľudských pozostatkov v múzeách. Cieľom článku je poukázať na postupnú genézu legislatívy vo svete a osobitne v Českej republike v oblasti zaobchádzania s ľudskými pozostatkami v múzejnom prostredí. Prináša stručný prehľad dejín zberateľstva ľudských exemplárov. Väčší dôraz je kladený na medzinárodnú dohovoru, odporúčania a legislatívu USA a Spojeného kráľovstva, keďže tieto krajiny patrili medzi priekopníkov právneho zabezpečenia zbierok ľudských pozostatkov. Príspevok sa pokúša spojiť právne normy s etickým zaobchádzaním v múzejnej praxi.

Human body in museum collections

The paper examines the broad field of management, protection and use of human remains in museums. Its aim is to point out the gradual genesis of legislation, worldwide and especially in the Czech Republic, concerning the treatment of human remains in the museum environment. It provides a brief overview of the history of collecting human remains. Attention is paid to international conventions, recommendations and especially the legislation in the USA and the United Kingdom that are pioneers in the legal protection of

collections of human remains. The next section of the text describes the current situation in the Czech Republic and deals with the issue of the relevance of human remains in present-day museums. The paper attempts to connect legal norms with ethical treatment of human remains in museum practice.

KLÚČOVÉ SLOVÁ/KEYWORDS:

anatomické zbierky – etika – zákony – ľudské pozostatky
anatomical collections – ethics – laws – human remains

Úvod

Ľudské pozostatky radíme medzi špecifické súčasti zbierok. V posledných dvoch dekádach vidíme hlavne v krajinách s vyspelejšou múzejnou kultúrou pokus o zabezpečenie takýchto exemplárov. Ťažiskové problémy sa týkajú hlavne etiky a zaobchádzania s takýmito zbierkami. Preto vznikajú právne dokumenty a etické kódexy, ktoré sa zaoberajú metodológiou a etickými štandardami. V Českej republike zatiaľ absentuje potrebná legislatíva a inštitucionálna agenda, ktorá by zabezpečila existujúce bohaté zastúpenie zbierok ľudských pozostatkov, pochádzajúcich prevažne z archeologických výskumov a nálezov. Príspevok prináša úvod do problematiky zaobchádzania s ľudskými pozostatkami v oblasti legislatívy, histórie a etiky. Našou snahou je iniciovať odbornú diskusiu o tejto problematike v českom prostredí.

Zberateľstvo ľudských pozostatkov

Ľudské pozostatky mali svoje miesto v zberateľstve už v staroveku. Po výhre v boji slúžili ako trofej, ktoré reprezentovali moc a neporazitelnosť bojovníkov. Výraznejšiu hodnotu získali v stredoveku, kedy sa spojil kult cirkvi a svätcov, ktorý vyústil do uctievania relikvií.² Fenomén výskytu relikvií sledujeme od raného stredoveku až do obdobia kabinetných zbierok. Od vystavovania na oltároch až po súkromné zbierky definovala relikvie hlavne symbolika. Išlo o upevnenie viery človeka, ktorý im venoval magickú, ba až zázračnú moc liečenia. Mimo to mali relikvie dve veľmi významné funkcie. Prvá bola ochranná, kedy držanie relikvií počas ciest malo zaistiť bezpečie a požehnanie cestovateľa. Druhá bola spasiteľská. Modlenie k relikviám a pobyt v jej blízkosti mal priniesť spásu veriacemu pri Poslednom súde.³ V renesančnom období kabinetov malo zberateľstvo ľudských exemplárov niekoľko diferenciálnych významov. Relikvie síce v zbierkach naďalej figurovali, avšak záujem zberateľov prešiel na kuriozity. Tie

² Významná úloha relikvií tkvela v upevňovaní viery v stredovekom období. Pre veriacich mali pozostatky svätcov až priam magickú nadpozemskú hodnotu. V dnešnom poňatí by sa dalo povedať, že relikvie mali veľký kultúrny význam. KLEIN, Holger A. Sacred Things and Holy Bodies. Collecting Relics from Late Antiquity to the Early Renaissance. In *Treasures of Heaven: Saints, Relics, and Devotion in Medieval Europe*. New Haven: Yale University Press, 2010, s. 55.

³ PINCKNEY, Darrell. Relics and Icons: Their Role in Healing, Conversions, and Miracles. *On Knowing Humanity Journal* [online]. 2022, roč. 6, č. 2, s. 1–21 [cit. 2023-09-15]. Dostupný z www.okhjournal.org/index.php/okhj/article/view/170/169.

¹ Štúdiá vychádza z autorovej diplomovej práce. BARTALSKÝ, Adam. *Ľudské telo ako múzejný predmet*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie, 2023. Magisterská diplomová práca.

by sa dali vymedziť ako špecificky upravené alebo deformované ľudské mŕtvolky. Zmýšľanie vtedajšieho učenca bolo z veľkej časti ovplyvnené mýtami a okultnými vedami. Okrem kabinetov kuriozít, ako ďalšieho významu kabinetného zberateľstva, začali vznikať prvé anatomické zbierky ako didaktické pomôcky pre umelcov. Ich vedecká hodnota stúpala,⁴ keď sa pitva stala základom anatómie. Rozvíjali sa aj prírodovedné múzeá a vedecky orientované anatomické zbierky. Takéto formy exemplárov sa nachádzali na pôde každej významnej univerzity, ale aj nemocnice. Ľudské pozostatky boli aktívne využívané vo výuke, keďže anatómia patrila a patrí ku kľúčovým oblastiam v medicíne. Práve tento vedecký záujem a výskum spôsobil, že býva toto obdobie spájané s neetickým zaobchádzaním a rasovo ladeným pohľadom, čo súviselo s pôvodom ľudských pozostatkov a rozvojom komparatívnej anatómie.⁵ V období svetových vojen bola pozornosť presmerovaná na praktické ukážky lekárskej praxe. Okrem toho vznikali prvé výstavy zdravia, ktoré učili bežného človeka hygienické návyky a vysvetľovali základné telesné procesy.

4 CLEGG, Margaret. A History of Human Remains in Museum and Other Collections. In *Human Remains: Curation, Reburial and Repatriation* [online]. Cambridge: Cambridge University Press, 2020, s. 7–27 [cit. 2023-09-15]. Dostupný z [www:<https://doi.org/10.1017/9781316161654.002>](https://doi.org/10.1017/9781316161654.002); MACGREGOR, Arthur. *Curiosity and enlightenment: collectors and collections from the sixteenth to the nineteenth century*. New Haven: Yale University Press, 2007, s. 39; ALBERTI, Samuel J. M. M. a Elizabeth HALLAM (eds.). *Medical Museums: Past, Present, Future*. London: Royal College of Surgeons of England, 2013, s. 3.

5 Využitie k tomu boli pozostatky bez rodinných príslušníkov a z najchudobnejšej časti populácie. Mimo pôvod išlo aj o rozvoj typológie rasy, čo viedlo k vzniku rasisticky ladených zbierok. Často na základe komparatívnej anatómie zbierky nadnášali „bielu“ rasu do stavu nadradenosti. Rovnako vznikali aj komerčné výstavy typu freak shows, ktoré reprezentovali odlišnosť a kuriozity, ako zoológické záhrady s živými exemplármi. ALBERTI, Samuel J. M. M. a Elizabeth HALLAM (eds.). *Medical Museums: Past, Present, Future*. London: Royal College of Surgeons of England, 2013, s. 19–21.

Anatomické zbierky získali opäť výraznejšiu pozornosť v 70. rokoch 20. storočia, keď sa začali využívať nové formy konzervácie ľudského tkaniva. Odozvu vo verejnosti vyvolali komerčné výstavy typu *Body Worlds*,⁶ ktorých popularizácia viedla aj k záujmu o etické problémy prezentácie ľudských pozostatkov.

Rozšírenie informácií o štrukturálnom násilí a temnom zaobchádzaní s ľudskými pozostatkami priniesli pozornosť k ich čiastočnej náprave. Iniciatíva smerovala k ich repatriáciám a novým pravidlám, ktoré mali usmerňovať zaobchádzanie s pozostatkami. Tie napokon získali formu právnych noriem, smerníc a odporúčaní. K najznámejším patrí *Human Tissue Act* z roku 2004, uzákonený v Spojenom kráľovstve. Tento zákon zmenil pohľad na prezentáciu ľudských pozostatkov a celkovú formu zaobchádzania s exemplármi tohto typu. V USA sa stal zasa kľúčovým pôvod pozostatkov. Koloniálne a domorodé zbierky sa tak postupne začali riadiť novými pravidlami.⁷

Prezentácia a uchovávanie ľudských pozostatkov predstavuje špecifickú kategóriu činnosti v múzejnej sfére. Na rozdiel od iných zbierkových predmetov patrili ľudské pozostatky kedysi živým ľuďom, ktorí kráčali po zemi a dodnes majú pravdepodobne svojich potomkov. Je preto potrebné zaobchádzať s nimi s rešpektom a venovať im špecifickú starostlivosť, ktorá by mala byť zabezpečená aj primeranou legislatívou. Na medzinárodnej úrovni problematiku regulujú svojimi

6 Za zakladateľa *Body Worlds* považujeme doktora Gunthera von Hagens, ktorý v 70. rokoch minulého storočia priniesol novú formu konzervácie ľudského tkaniva pomocou plastinácie. Od uvedenia výstavy v Tokiu v roku 1995 zaujala výstava anatómie viac ako 50 miliónov návštevníkov po celom svete. *Body Worlds* [online]. Körperwelten, 2022 [cit. 2023-09-30]. Dostupný z [www:<https://bodyworlds.com>](https://bodyworlds.com).

7 ALBERTI, Samuel J. M. M. a Elizabeth HALLAM (eds.). *Medical Museums: Past, Present, Future*. London: Royal College of Surgeons of England, 2013, s. 12.

usmerneniami hlavne UNESCO, ICOM a Organizácia Spojených národov. Jedným z prvých dohovorov v tejto oblasti, ktorý spomína ľudské pozostatky je *Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property* z roku 1970. Ide o dokument, vydaný UNESCO, ktorý do definície kultúrneho majetku pripojil aj anatomické exempláre, archeologické nálezy a pozostatky etnologickeho významu. Jedná sa o jednu z prvých zmienok ľudského tela ako kultúrneho majetku, zameranej primárne na jeho ochranu, presun a predaj. Podobný dokument vydal Svetový Archeologický kongres v roku 1989. Išlo o dohodu pod názvom *Vermillion Accord on Human Remains*. Tá bola zameraná na rešpektovanie ľudských pozostatkov vo všeobecnosti, keď bolo potrebné akceptovať prania zosnulých a lokálnych komunít, z ktorých pozostatky pochádzali. Prejav uznania platil aj pre vedecký výskum a repatriácie pozostatkov po jeho ukončení.⁸ Spomenuté dokumenty síce nemajú právnu záväznosť, no na medzinárodnej úrovni sú odporúčané.

Pozostatky v zbierkach Spojeného kráľovstva a USA

Vyššie spomenuté Spojené štáty americké a Spojené kráľovstvo domínujú v problematike ako jedny z prvých krajín, ktoré zabezpečili zbierky ľudských exemplárov prijatím relevantných zákonov. V Spojených štátoch amerických išlo najmä o repatriácie ľudských pozostatkov domorodým kmeňom Severnej Ameriky a Havaja, ktorých utlačenie kultúrnej identity a zabavovanie majetku v minulosti viedlo k pokusom o navrátenie celého majetku od pôdy až po ľudské pozostatky.

8 STEELE, Cassidy. *Human Remains in Museums and Institutions: Laws and Policies: Abstract of MA thesis*. Kennesaw: Kennesaw State University, 2022, s. 30; CASSMAN, Vicki, Nancy ODEGAARD a Joseph POWELL (eds.). *Human Remains: Guide for Museums and Academic Institutions*. Plymouth: AltaMira Press, 2008. s. 225–227.

V roku 1989 bol pri tejto príležitosti vydaný *National Museum of the American Indian Act*. Tento zákon smeroval predovšetkým k Smithsonian inštitútu, ktorému určil povinnosť vytvoriť pamätník vo forme múzea, venovaný Indiánom. Výsledkom bolo vybudovanie *National Museum of the American Indian*. Smithsonian inštitút mal rozvinúť výskum histórie domorodých Indiánov a venovať pozornosť vráteniu ich majetku zo svojich zbierok. Čo sa týka ľudských pozostatkov, múzeum bolo povinné preskúmať svoje zbierky pomocou DNA a vyhľadať pozostalých.⁹

V roku 1990 nasledoval *Native American Graves Protection and Repatriation Act*. Tento zákon priamo nadviazal na otázky repatriácií ľudských pozostatkov. Mal dosah na všetky múzejné a neziskové inštitúcie. Tie boli povinné pripraviť a zasláť vláde zoznam v podobe inventára všetkých ľudských pozostatkov vo svojich zbierkach. Nasledovalo rokovanie s organizáciami domorodých Indiánov a domorodých obyvateľov Havaja. Ich záverom bola oficiálna dohoda o zaobchádzaní so zbierkami, ktorá umožňovala niekoľko spôsobov repatriácií, prípadne dovoľovala pokračovať vo výskume, ochrane, správe a prezentácií v múzeách. Všetko však podliehalo priamemu súhlasu potomkov.

Spomenuté zákony v Spojených štátoch amerických napomohli procesom zaobchádzania s indiánskymi zbierkami. I keď ide o zdĺhavý a náročný proces identifikácie potomkov, každý domorodý kmeň má nárok vlastniť opäť to, čo mu bolo odobrané. Ich majetok bol podľa zákonov rozdelený do 4 kategórií: ľudské pozostatky, pohrebné predmety, náboženské predmety a kultúrne dedičstvo alebo predme-

ty spojené s históriou domorodcov. Z kategórie ľudských pozostatkov sa odhadovalo približne 100 000 až 200 000 kusov. Medzi úspešnými reparáciami bolo napríklad navrátenie 150 pozostatkov kmeňa Cheyenne, obetí Sand Creek masakru¹⁰ späť do rezervácie, kde im bol venovaný dôstojný pohrebný rituál.¹¹

Popri legislatíve vznikol v USA aj etický kódex, ktorý vytvorila *American Alliance of Museums*. Jeho základom bolo usmerniť zaobchádzanie v múzejnom prostredí. Čo sa týka ľudských pozostatkov, etický kódex uvádza, že s nimi musí byť zaobchádzané s rešpektom nielen pri prezentácii, ale aj v depozitároch/archívoch. Rovnako sa v kódexe uvádza povinnosť komunikovať s pozostalými, hlavne v zmysle udržania vzťahu medzi inštitúciou a žijúcimi komunitami.¹² Vďaka spomenutým právnym normám databáza Spojených štátov uvádzala k roku 2018 vyše 1500 organizácií, ktoré v tom čase pracovali v súlade s etickými kódexami. Patrili sem technologické, výskumné, podnikateľské, vedecké a múzejné inštitúcie.

Napriek prijatým etickým kódexom, právnym normám a smerniciam situácia stále nie je uspokojivá. V posledných rokoch vzniklo v USA niekoľko skupín indiánskych

aktivistov, ktorí stále požadujú navrátenie kultúrnych statkov. Medzi posledné mediálne známe prípady patrí platforma na sociálnych sieťach, spojená s heštegom „#NoMoreStolenAncestors“.¹³ Ide o kmeň Seminole na území štátu Florida, ktorý požaduje repatriácie 1496 ľudských tiel a následne dôstojný pohrebný rituál. Hoci legislatíva potvrdzuje, že kmeň má nárok na svojich predkov, Smithsonian inštitút nateraz odmieta a ďalej pokračuje v ich výskume.¹⁴ Naopak, medzi úspešné prípady repatriácií patrí spojenie Smithsonian inštitútu s britskými múzeami. Spolu vrátili stovky ľudských exemplárov naspäť domorodým kmeňom Nového Zélandu.

Spojené kráľovstvo pristupuje k problematike ľudských pozostatkov primárne so záujmom o etické zaobchádzanie a fyzickú integritu zbierok. Okrem toho tiež participuje na repatriáciách pozostatkov. Britské inštitúcie vytvorili vlastnú etickú politiku a nariadenia v oblasti anatomických zbierok. Dokumenty sa týkajú všetkých inštitúcií múzejného charakteru, súkromných zbierok, výskumných laboratórií, archívov, vládnych inštitúcií a univerzít. Jednotne používajú termín „repository“, v preklade úložisko, sklad a múzeum.¹⁵

V roku 1963 bol vydaný *British Museum Act*,¹⁶ ktorý iniciovalo Britské múzeum. Tento zákon zriadil *Board of trustees* – správnu radu, ktorá dohliadala na uchovanie všetkých

¹⁰ Sand Creek masakr patrí k najtemnejším momentom histórie bojov medzi osadníkmi a domorodcami v Spojených štátoch. Išlo v podstate o pomstu kavalérie, ktorá v novembri 1864 napadla a vyvražďila osadu Indiánov v štáte Colorado, ktorá pozostávala prevažne zo žien, detí a seniorov. Zverstvára na obetiach boli vykonané v čase, kedy mužov z kmeňa vylákali za sľubu podpísania mieru. Dodnes sa činy vojakov kavalérie radia k vysoko nehumánnym. Sand Creek Massacre: History & Culture. In *National Park Service* [online]. Eads: National Park Service Colorado, 2023 [cit. 2023-09-14]. Dostupný z [www: <https://www.nps.gov/sand/learn/historyculture/index.htm>](https://www.nps.gov/sand/learn/historyculture/index.htm).

¹¹ STEELE, Cassidy. *Human Remains in Museums and Institutions: Laws and Policies: Abstract of MA thesis*. Kennesaw: Kennesaw State University, 2022, s. 30.

¹² AAM Code of Ethics for Museums. In *American Alliance of Museums* [online]. 2000 [cit. 2023-09-14]. Dostupný z [www: <https://www.aam-us.org/programs/ethics-standards-and-professional-practices/code-of-ethics-for-museums/>](https://www.aam-us.org/programs/ethics-standards-and-professional-practices/code-of-ethics-for-museums/).

¹³ BIDNEY, Beverly. 'No More Stolen Ancestors' Campaign Urges Return Of Seminole Ancestral Remains. In *The Seminole Tribune: The Official Newspaper of the Seminole Tribe of Florida* [online]. 30. 3. 2020 [cit. 2023-09-14]. Dostupný z [www: <https://seminoletribune.org/no-more-stolen-ancestors-campaign-urges-return-of-seminole-ancestral-remains/>](https://seminoletribune.org/no-more-stolen-ancestors-campaign-urges-return-of-seminole-ancestral-remains/).

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ STEELE, Cassidy. *Human Remains in Museums and Institutions: Laws and Policies: Abstract of MA thesis*. Kennesaw: Kennesaw State University, 2022, s. 21.

¹⁶ Spojené kráľovstvo. *British Museum Act*. Parliament of the United Kingdom. 1963.

⁹ About the Museum. In *National Museum of the American Indian* [online]. Washington: Smithsonian Institution, 2023 [cit. 2023-09-14]. Dostupný z [www: <https://americanindian.si.edu/about>](https://americanindian.si.edu/about).

zbierok. Problematickým sa stal dodatok, ktorý sa týkal deakcesie zbierok. Múzeá ním prišli o možnosť navrátiť pozostatky, čím boli limitované pod zámenkou ochrany kultúrneho majetku Spojeného kráľovstva. Repatriácie boli obnovené až dodatkom zákona *Human Tissue Act* v roku 2004.¹⁷ Spomenutý dodatok vznikol ako následok škandálu („*Organ Retention Scandal*“) z 90. rokov minulého storočia. Na verejnosť vtedy unikla informácia o využívaní ľudských orgánov pre výskumné účely. Britská vláda iniciovala vznikom organizácie *Human Tissue Authority*, ktorá mala regulovať aktívne využívanie ľudských pozostatkov v oblastiach medicíny, vedy a výskumu. Vznik *Human Tissue Act* sprevádzala aj mediálna pozornosť, vďaka ktorej ide o jeden z verejne najznámejších zákonov v Spojenom kráľovstve. Aj keď bol určený pre odbor medicíny a lekárstva, pre múzejníctvo sa v zákone stali kľúčové paragrafy 47 a 13. Prvý reguloval kontrolu predaja a deakcesie pozostatkov mladších ako 1000 rokov¹⁸ a druhý bol zameraný na pozostatky mladšie ako 100 rokov. Ľudské pozostatky mladšie ako 100 rokov začali podliehať licenčnej schéme, tzv. „*Public Display Licensing*“. Táto schéma obmedzila prezentáciu a požadovala od každého múzea, ktoré chcelo prezentovať verejne svoje zbierky ľudských pozostatkov, aby zaplatilo za licenciu. Cena takejto licencie ale častokrát prevyšovala možnosti múzeí, a preto množstvo z nich muselo svoje expozície anatómie uzatvoriť.¹⁹

Druhým významným dokumentom v Spojenom kráľovstve je *Guidance for the Care of Human Remains in Museums*, ktorý vyšiel rok po *Human*

17 Ibidem, s. 22; Spojené kráľovstvo. *Human Tissue Act*. Human Tissue Authority legislation. 2004.

18 STEELE, Cassidy. *Human Remains in Museums and Institutions: Laws and Policies: Abstract of MA thesis*. Kennesaw: Kennesaw State University, 2022, s. 24–25.

19 Spojené kráľovstvo. *Human Tissue Act*. Human Tissue Authority legislation. 2004.

man Tissue Act. Tento dokument sa stal základom organizácie *Working Group on Human Remains*, ktorá vznikla v spolupráci s ministerstvom kultúry a vo svojej pôsobnosti sa týka Anglicka, Walesu a Severného Írska. Škótsko si vypracovalo vlastný podobný dokument. Po obsahovej stránke táto smernica zastrešuje zaobchádzanie s ľudskými pozostatkami v zbierkach na právnom a etickom základe; na úrovni kurátorstva, starostlivosti a použitia pozostatkov, a tiež ich vrátenia. Ide o významné usmernenie, ktoré inšpirovalo množstvo krajín v Európe k vytvoreniu vlastného zabezpečenia zbierok ľudských pozostatkov.²⁰

Čo sa týka zhodnotenia oboch dokumentov, je smerovaná primárne k ich aplikovaniu do praxe. Problémom *Human Tissue Act* bola hlavne licenčná schéma, ktorá obmedzila finančne chudobnejšie inštitúcie o možnosť prezentácie ľudských pozostatkov. Druhý dokument „*guidance*“ sprevádzal skôr neúspech, keď si od jeho uvedenia len 46 % múzejných inštitúcií vytvorilo vlastnú politiku zaobchádzania a z nich len 27 % potvrdilo záujem o špecifickú politiku zameranú na konzerváciu pozostatkov. Za neúspech by sa dalo považovať aj to, že dokument „*guidance*“ nie je právne záväzný. Niekoľko múzeí tak nevidelo dôležitosť jeho implementácie do praxe.²¹

Množstvo európskych krajín nasledovalo Spojené kráľovstvo v tvorbe podobných dokumentov. Ich častým základom sú právne normy upravujúce ľudské práva a oblasť pohrebništva. Prehlbili ich pravidlá týkajúce sa čisto ľudských pozostatkov v múzeách. Pre prácu s nimi vznikli dokumenty podobné „*guidelines*,

20 Spojené kráľovstvo. *Guidance for the Care of Human Remains in Museums*. Department for the Culture, Media and Sport. 2005. 36 s.

21 GIESEN, Myra (ed.). *Curating Human Remains: Caring for the Dead in the United Kingdom*. Newcastle University: The Boydell Press, 2013, s. 47–49.

guidances a *recommendations*“. Tie síce nie sú právne záväzné, ale usmerňujú múzejných pracovníkov v etickom zaobchádzaní. Napríklad v Nemecku vznikol podobný dokument ako britský *guidance Recommendations for the Care of Human Remains* v roku 2013. Švédsko bolo taktiež inšpirované britskými normami, a tak vznikol jeho *Guidance for Handling Human Remains in Museum Collections* v roku 2019.

Zaobchádzanie s pozostatkami v Českej republike

Česká republika disponuje niekoľkými zbierkami ľudských pozostatkov, ktorých hodnota dosahuje medzinárodnú úroveň. Antropologické oddelenie Národného múzea v Prahe, ktoré vzniklo v roku 1967 ako súčasť Prírodovedného múzea, je dnes najvýznamnejším príkladom v Česku. Oddelenie disponuje rôznymi formami exemplárov. Zbierka obsahuje minimálne 25 000 kostrových pozostatkov a príkladov patologických zmien na mäkkom tkanive.²² Ďalšou väčšou zbierkou disponuje Antropologická zbierka Anthropos Moravského zemského múzea v Brne.²³ Táto zbierka je zaujímavá hlavne po nedávnom incidente, keď múzeum v rámci repatriácie vrátilo 14 lebiiek austrálskych domorodcov z expedície Jana Jelínka z roku 1969.²⁴ Česká republika sa tak stala jedným z príkladov aktívneho etického zaobchádzania so zbierkami ľudských pozostatkov. Početné sú aj univerzitné zbierky napríklad Karlovej univerzity

22 Antropologické oddelení: O nás. In *Národní muzeum* [online]. Praha: Národní muzeum [cit. 2023-09-10]. Dostupný z [www: <https://www.nm.cz/prirodovedecke-muzeum/antropologicke-oddeleni#o-nas>](https://www.nm.cz/prirodovedecke-muzeum/antropologicke-oddeleni#o-nas).

23 Centrum kulturní antropologie. In *Moravské zemské muzeum* [online]. Brno: Moravské zemské muzeum, 2023 [cit. 2023-09-10]. Dostupný z [www: <http://www.mzm.cz/centrum-kulturni-antropologie>](http://www.mzm.cz/centrum-kulturni-antropologie).

24 Moravské zemské muzeum: Výroční zpráva za rok 2012. In *Moravské zemské muzeum* [online]. Brno: Moravské zemské muzeum, 2013 [cit. 2023-10-20]. Dostupný z [www: <https://www.mzm.cz/vyrocnizpravy>](https://www.mzm.cz/vyrocnizpravy).

v Prahe a Hradci Králové, ktoré spravujú napríklad exempláre zo zrušených pražských kostníc. Tieto zbierky sa používajú k výučbe, no sú zároveň aj sprístupnené v rôznych formách verejnosti.²⁵

Ich zabezpečenie z etického hľadiska aplikovala *Asociace muzeí a galerií České republiky* prijatím etického kódexu ICOM. Ten dopĺňa etický kódex štátnych zamestnancov spadajúcich pod ministerstvo kultúry.²⁶ Oba dokumenty tak utvárajú pravidlá zaobchádzania s ľudskými pozostatkami s rešpektom a úctou, spolu s návodmi ako pracovať v múzejnom prostredí. Nenájdeme v nich však priamu zmienku etického zabezpečenia ľudských pozostatkov. Tú nájdeme až v hlavnom múzejnom zákone z roku 2000,²⁷ ktorý definuje zbierku a zbierkový predmet. Ten spomína preparáty a kostrové pozostatky, ľudské aj zvieracie.²⁸

Popri múzejných zbierkach sa ľudské pozostatky v ČR nachádzajú v súvislosti s archeologickým výskumom všeobecne v oblasti lekárstva. Česká republika je bohatá na archeologické nálezy hlavne z pohrebísk a disponuje tak obrovskými výskumnými zbierkami.

25 Jedným z príkladov je 1. Lekárska fakulta Univerzity Karlovy, ktorá vytvorila múzeum normálnej a komparatívnej anatómie. Zbierka reprezentuje pozostatky datujúce od 18. storočia až po súčasnosť. Primárne slúži poslucháčom štúdiá a odbornej verejnosti je prístupná po dohovore. Expozície UK. In *Univerzita Karlova: expozície a zahrady* [online]. Praha: Univerzita Karlova, 2023 [cit. 2023-09-10]. Dostupný z www: <<https://muzeum.cuni.cz/MUZ-26.html>>.

26 Kódex etiky zamestnanců Ministerstva kultury. In *Ministerstvo kultury* [online]. Praha: Ministerstvo kultury, 2012 [cit. 2023-09-14]. Dostupný z www: <<https://www.mkcr.cz/kodex-etiky-cs-1118>>.

27 Česká republika. Zákon č. 2000/122 ze dne 12. května 2000 Zákon o ochraně sbírek muzejní povahy a o změně některých dalších zákonů. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2000, částka 36.

28 Ide napríklad o právne dokumenty týkajúce sa vývozu a predaja predmetov kultúrnej hodnoty alebo o ich navrátení a o vstupe a dovoze kultúrnych statkov na územie Českej republiky. Česká republika. Zákon č. 2000/122 ze dne 12. května 2000 Zákon o ochraně sbírek muzejní povahy a o změně některých dalších zákonů. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2000, částka 36.

Medicína zas buduje svoje lekárske a prírodovedné zbierky pre účel názornosti vo výučbe na univerzitách už od prvej polovice 20. storočia. Obidva odbory majú svoje vlastné normy zaobchádzania s ľudskými exemplármi. Spomínané univerzitné anatomické zbierky reguluje zákon o zdravotných službách.²⁹ Spomína hlavne akvizičnú činnosť, kde dovoľuje múzeám prijať ľudské pozostatky vo forme darov za účelom výskumu, výuky a neskôr aj novej prezentačnej činnosti. Táto forma daru je podobná hlavne komerčnej výstave *Body Worlds* z Nemecka, ktorá sama prijíma dobrovoľných darcov.³⁰

Odbor archeológia je vo vzťahu k múzeám rozšírenejší. Regulujú ho tri dôležité zákony: český pamiatkový zákon, zákon o vojnových hrobách a zákon o pohrebníctve.³¹ Všetky tri zákony regulujú primárne nové nálezy a rozdielnosť sa týka veku nájdených ostatkov. Ak sú počas výskumu objavené ostatky mladšie ako 50 rokov, ich zabezpečenie preberá zákon o pohrebníctve. Ten figuruje na všeobecnej báze v zmysle zabezpečenia ľudských pozostatkov po smrti. Ide o tradičné pohrebné služby, prevoz,

29 Česká republika. Zákon č. 2011/372 ze dne 08. prosince 2011 Zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách). In *Sbírka zákonů České republiky*. 2011, částka 131.

30 Nemecký inštitút plastinácie vznikol popri komerčnej výstave *Body Worlds*. Inštitút dovoľuje dobrovoľné darcovstvo ľudského teľa, ktoré bude po smrti použité na prezentačné účely vo výstave. V Nemecku je táto forma darcovstva liberálne zabezpečená a akceptovaná. Zákon o zdravotných službách túto možnosť taktiež ponúka, čím vzniká spomenutá podobnosť. *Body Donation for Plastination* [online]. Heidelberg: Institut für Plastination e.K., 2023 [cit. 2023-09-10]. Dostupný z www: <<https://koerperspende.de/en/bodydonation/>>.

31 Česká republika. Zákon č. 1987/20 ze dne 13. dubna 1987 Zákon České národní rady o státní památkové péči. In *Sbírka zákonů České republiky*. 1987, částka 6; Česká republika. Zákon č. 2004/122 ze dne 22. března 2004 Zákon o válečných hrobách a pietních místech. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, částka 40; Česká republika. Zákon č. 2001/256 ze dne 25. července 2001 Zákon o pohrebnictví. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2001, částka 98.

uloženie a ochranu.³² Archeológia ako taká skúma ukončené dejiny, a preto sem zaraďuje aj hroby konkrétnych osôb. Pokiaľ však ide o miesto uloženia ostatkov obetí vojny alebo z miest bývalých bojových lokalít, do popredia sa dostáva zákon o vojnových hrobách.³³ Posledný pamiatkový zákon zaujíma stanovisko o vlastníctve, uložení a presune ľudských pozostatkov.³⁴ V komplexnom chápaní teda archeológia tiež nemá špecifické etické zabezpečenie na právnej úrovni a rieši otázky súvisiace s vekom, vlastníctvom a zaobchádzaním.

Ľudské pozostatky a múzeá dnes

Ľudské pozostatky sú v oblasti akvizičnej činnosti a zberateľstva spájané s históriou násillia a často aj nenávisti. V nadväznosti na časté prípady repatriácií vyvoláva táto problematika otázku či sú dnes autentické ľudské pozostatky v múzeách relevantné?

Múzeá ich využívajú pri prezentácii, výskume a vzdelávaní. Odbory, ktoré s nimi pracujú sú kultúrna a biologická antropológia; anatómia a patológia v spojení s lekáorskými múzeami; archeológia, v Česku najrozšírenejší zdroj ľudských pozostatkov a napokon aj egyptológia. Poslednú dekádu vidíme záujem nielen o repatriácie, ale aj o všeobecné zaobchádzanie s pozostatkami v multi odborovej sfére.³⁵

Vedecská hodnota ľudských pozostatkov vyplýva z ich využitia ako pôvodných prameňov pre viaceré

32 Česká republika. Zákon č. 2001/256 ze dne 25. července 2001 Zákon o pohrebnictví. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2001, částka 98.

33 Česká republika. Zákon č. 2004/122 ze dne 22. března 2004 Zákon o válečných hrobách a pietních místech. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, částka 40.

34 Česká republika. Zákon č. 1987/20 ze dne 13. dubna 1987 Zákon České národní rady o státní památkové péči. In *Sbírka zákonů České republiky*. 1987, částka 6.

35 Should we display the dead? *Museum and Society*, 2009, roč. 7, č. 3, s. 133–134.

vedné disciplíny. Využití ich možno na štúdium života našich predkov. Dokumentujú rôzne ochorenia, spôsoby ich liečby, faktory bio sociálnych variácií a ich vplyve na naše telo, výživu, diéty, sociálne zdravie, migráciu a evolúciu. Rovnako je možné na nich objaviť spôsoby prevencie pred možnou hrozbou vývoja organizmov ochorení. Dokumentovať tak môžu epidémie v histórii ľudstva, ktorých výskum priniesol pochopenie rozdielnosti patogénov a vývoja chorôb a ich vplyvu na ľudský organizmus. Rovnako aj poznanie stravovacích návykov jedinca na základe molekulárneho výskumu zubov od jeho raného detstva až po dospelosť.³⁶

Všeobecne bolo zaužívané, že návštevník považoval pozostatky v múzeu za predmety bez následnej výskumnej hodnoty a vedec v múzeu ich zase považoval za otvorenú možnosť podnecovania výskumu. Správne by zrejme malo ísť o privilégiu vykonávať na ľudskom tele výskum alebo ho v múzeu vidieť. Spomenutý pôvod sa v literatúre často spája s násilím a zločinom a väčšina anatomických zbierok z 19. a začiatku 20. storočia pochádzala z negatívnych zdrojov. Myslí sa tým hlavne pitva. V danom období boli pre pitvu ako formu poznania využívané obeť štátnych inštitúcií, hlavne psychiatrií, prípadne pochádzali z chudobných vrstiev, domorodcov, imigrantov alebo afrických komunít. Nie je preto prekvapivé, že v USA sú anatomické zbierky označované ako plod štrukturálneho násillia vykonávanom na domorodých kmeňoch. Napomohlo to objaveniu následkov dlho utajovaného historického obdobia násillia. Z čias segregácie

36 CLEGG, Margaret. A History of Human Remains in Museum and Other Collections. In *Human Remains: Curation, Reburial and Repatriation* [online]. Cambridge: Cambridge University Press, 2020, s. 28–40 [cit. 2023-09-15]. Dostupný z [www: <https://doi.org/10.1017/9781316161654.002>](https://doi.org/10.1017/9781316161654.002); Should we display the dead? *Museum and Society*, 2009, roč. 7, č. 3, s. 133–134.

boli objavené množstvá viditeľných následkov chorôb ako TBC, dlhodobého stresu, podvýživy a pod. Industrializácia bola príčinou európskeho kontextu. Priniesla súčasnú podobu chudoby. Podľa vtedajšieho zmysľania si človek sám mohol za svoju chudobu. Viedlo to k obmedzeniu pohrebných rituálov.³⁷

Aj napriek chápaniu pozadia zdrojov anatomických zbierok pozostatkov určených k výskumným účelom nie je možné ignorovať ich vysokú vedeckú hodnotu. V súčasnosti je aj zlomková vzorka ľudského tkaniva nápomocná pri objave nových znalostí o minulosti. Rovnako nesieme zabudnúť ani na DNA testy, ktoré sú spojené s repatriáciami pri identifikácii pozostatkov. Výskumná činnosť je tak neoddeliteľná od ľudských exemplárov.

Populárna hodnota ľudských pozostatkov definuje hlavne prezentačnú činnosť múzejných inštitúcií vo forme expozícií alebo výstavy. Vo všeobecnosti je ľudské telo vystavované už po tisíce rokov v rôznych etnikách a kultúrach. Príkladom môže byť vystavené telo Lenina v Moskve alebo relikvie svätcov v katedrálach. Problémom v takejto prezentácii je vnímanie ľudského tela. V súčasnosti je v európskom prostredí spoločnosť oddelená od konceptu smrti a je všeobecne ťažké pre nás vnímať náhodnú smrť aj keď je každodennou realitou. Po smrti blízkeho strácame akýkoľvek

37 Obyčajný človek v čase industrializácie prichádzal mimo svojich základných práv aj o možnosti udržania svojich zvykov a tradícií. Týkalo sa to aj pohrebných rituálov, pre ktoré jednoducho nemal potrebné finančné prostriedky alebo čas. ZUCKERMAN, Molly K., Rita K. AUSTIN a Courtney A. HOGMAN. Historical Anatomical Collections of Human Remains: Exploring Their Reinterpretation as Representations of Racial Violence. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* [online]. 2021, roč. 694, č. 1, s. 39–47 [cit. 2023-09-15]. Dostupný z [www: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/00027162211008815>](https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/00027162211008815); CLEGG, Margaret. A History of Human Remains in Museum and Other Collections. In *Human Remains: Curation, Reburial and Repatriation* [online]. Cambridge: Cambridge University Press, 2020, s. 39–40 [cit. 2023-09-15]. Dostupný z [www: <https://doi.org/10.1017/9781316161654.002>](https://doi.org/10.1017/9781316161654.002).

kontakt s jeho pozostatkami až do času poslednej rozlúčky. Múzeum sa v tomto smere stalo prvým kontaktom človeka so smrťou. Taktiež je to miesto, kde často po prvýkrát vidíme ľudské telo bez života. Preto spájame múzejnú prezentáciu pozostatkov s otázkou interpretácie tela ako takého a o jeho pôvode. Niekoľko príkladov takéhoto chybného chápania ukáže, že diskutabilné zaobchádzanie prichádza aj od samotných múzejných pracovníkov.

Prvým príkladom je múzeum v Manchestri v Spojenom kráľovstve. Ikonický Lindow man³⁸ sa stal mediálne známym exemplárom a vzniklo o ňom množstvo výskumných štúdií. Lindowský muž je v skratke objav pozostatkov, ktoré boli dokonale zakonzervované močiarom. Napriek jeho historickej hodnote sa stal Lindowský muž predmetom interpretačného boja. Diskurz prebiehal počnúc od forenzných vedcov až po pohanských veriacich a stal sa moderným nositeľom diverzity názorov. Mŕtvolu muža z doby železnej nadobudla interpretáciu multikulturalizmu, náboženského pochopenia a kultúrnej diverzity.³⁹ V jednoduchosti všetko, s čím pozostatky staré stáročia nemajú nič spoločné. Ide o príklad dnešnej múzejnej prezentácie, ktorá môže prevrátiť koncepty k svojej potrebe sebayjadrenia a možného neuvedomenia si potrebnej úcty voči pozostatkom.⁴⁰

Druhým príkladom je múzeum Karla Maya v Radebeul v Nemecku.

38 Bog body. In *The British Museum* [online]. [cit. 2023-09-15]. Dostupný z [www: <https://www.britishmuseum.org/collection/object/H_1984-1002-2>](http://www.britishmuseum.org/collection/object/H_1984-1002-2).

39 LONG, Chris. Lindow Man: Gruesome discovery who became „international celebrity“. In *BBC News* [online]. London: BBC, 3. 8. 2014 [cit. 2023-09-14]. Dostupný z [www: <https://www.bbc.com/news/uk-england-28589151>](https://www.bbc.com/news/uk-england-28589151).

40 STANTON, Emily. Waking the Dead, Speaking to the Living: The Display of Human Remains in Museums. *Field Notes: A Journal of Collegiate Anthropology* [online]. 2021, roč. 11, č. 1, s. 90–105 [cit. 2023-09-15]. Dostupný z [www: <https://dc.uwm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1130&context=fieldnotes>](https://dc.uwm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1130&context=fieldnotes).

V Česku je autor dobre známy, hlavne vďaka jeho príbehom o „divokom západe“, Indiánoch a prestrelkách, ktoré boli sfilmované a stali sa tradíciou u staršej generácie. Okrem chybných interpretácií samotného autora, múzeum prezentovalo vo svojej expozícii skutočné lebky Indiánov a neidentifikovaných „bielych tvárí“. Problémom bola vtedajšia riaditeľka múzea. Odmietala totiž navrátenie pozostatkov domorodému kmeňu. Argumentovala správnym zaobchádzaním s ľudskými pozostatkami podľa nemeckých zákonov a smerníc. Rovnako prezentovala názor, že pokiaľ lebky navráti, ozvú sa aj iné kmene, ktoré budú chcieť vrátiť rozličné zbierkové predmety a múzeum následne ostane prázdne. Tento argument je často nepochopením problému prezentácie ľudských ostatkov zo strany múzejných pracovníkov. Ľudské pozostatky totiž nie sú bežným zbierkovým predmetom a je rozdiel v zaobchádzaní s ľudským telom ako napríklad s krojom alebo keramikou. Samotné múzeum vo svojej podstate nemá silnú nadväznosť na exempláre lebiek a ani v kontexte so spisovateľom nemusia vôbec figurovať v expozícii. Avšak v dôsledku mediálnej pozornosti boli pozostatky v roku 2016 odstránené z expozície a následne v roku 2021 navrátené pozostalým z indiánskeho kmeňa.⁴¹

V základe ide o politiku identity. Všeobecnejšie však o symbolickú, kultúrnu a sociálnu moc. V tomto smere je vysvetľujúci príklad využitia egyptskej kultúry a zbierok. Ikonografia faraóna Tutanchamóna prenikla do pop kultúry v 20. storočí. Egypt sa stal fenoménom a motívy ako kľatba a oživenie múmie sú dodnes spojené s ľudskou obsesiou morbidnej fascinácie Sta-

rovekého Egypta. Tento záujem sa pochopiteľne presunul do múzeí, ktoré už dávno predtým disponovali zbierkami egyptskej kultúry. Múmie sú v tomto kontexte zvláštne, pretože sa nevnímajú ako iné ľudské pozostatky, napríklad kostry alebo tkanivo preparované tekutinou. Spoločnosť sa stala natoľko fascinovaná históriou a legendami o bohoch a faraónoch, že kontext, aký majú ľudské pozostatky Indiánov, je pri múmiách úplne odlišný. Vnímanie Egypťanov bolo spojené s nesmrteľnosťou. Aby mohla duša alebo spirituálna časť bytia putovať s Bohom, opúšťala svoju hmotnú schránku v hrobke, do ktorej sa mala každý deň vrátiť. Konceptne by sa to dalo chápať tak, že hmotné pozostatky by nemali nikdy opustiť svoju hrobku a ani byť narušené alebo presunuté mimo krajinu. Tým, že dnes množstvo múzeí disponuje v depozitári či výstave múmiou, možno zamedzujeme tomuto spirituálnemu vnímaniu posmrtného kolobehu. Avšak súčasnosť poukazuje na vyššiu moc, ktorou je vláda Egypta. Tá má väčšie právomoci ako etické zásady alebo zvyky starovekých Egypťanov. Z praxe napríklad v možnostiach repatriácií múmií oslovilo *Milwaukee Public Museum* z vlastnej iniciatívy Egypt, ktorého vláda túto ponuku odmietla. Ich postoj bol nasledovný – pozostatky tvoria povedomie a určitú osvetu o kultúre Egypta, a teda o repatriácie v danom prípade nestáli.⁴² Ďalšie *Ashmolean Museum* v Oxforde, ktoré v žiadosti o navrátení kultúrnych predmetov z egyptskej zbierky nenašlo spomenutú ani jednu múmiu.⁴³ Ide o zložitý diskurz kultúrneho vnímania pozos-

statkov a funkcie, ktorú prezentujú vo výstave.

Príklady interpretácie ľudského tela zakončí komerčná výstava *Body Worlds*. Putovanie výstavy vytvorilo po celom svete senzáciu vďaka svojim umelo nainštalovaným exemplárom v každodenných podobách. Autor tejto výstavy, Gunther von Hagens, povýšil podľa jeho slov ľudské pozostatky na „vysoké umeenie“. Avšak opäť množstvo otázok vyvolalo pôvod tieľ. Oficiálne dobrovoľné dary z Nemecka nahradili dohady o väzňoch z Číny a Ruska. Čo mimo samotnej koncepcie výstavy vytvorilo ešte väčšiu mediálnu kontroverziu. Novou otázkou pri tejto výstave bola aj ekológia. Využitie anorganického materiálu pri preparácii ľudských pozostatkov pomocou silikónovej gumy rozvírilo dohady o udržateľnosti. Organické exempláre sa stali syntetickými.⁴⁴ Ako teda dokážu dnešné spoločenské normy vhodne zaobchádzať s ľudskými pozostatkami v múzejnom prostredí?

V súčasnosti nie je možné zabezpečiť tak rôznorodé zbierky jednotným návodom alebo usmernením. Rozdielnosť nájdeme pri samotných múzeách a ich iniciatívach, v histórii a zvykoch zberateľstva, pri porovnaní zaobchádzania na rôznych kontinentoch či v kontexte európskych krajín, rozdeleného východu a západu. Často ide aj o dohad v druhoch ľudských pozostatkov. Novým predmetom záujmu sú spoločné pozostatky, ktoré určité krajiny stále nepovažujú za súčasť špecifických exemplárov, ktoré by spadali pod dané zákony. Skvelou ukážkou tejto koncepcie je múzeum v Štrasburgu, ktoré má vo svojej

should_we_display_ancient_Egyptia_mummies_in_museums>.

44 LINKE, Uli. Touching the corpse. The unmaking of memory in the body museum. *Anthropology Today* [online]. 2005, roč. 21, č. 5, s. 13–19 [cit. 2023-09-15]. Dostupný z www: <https://www.researchgate.net/publication/249376183_Touching_the_corpse_The_unmaking_of_memory_in_the_body_museum>.

41 Ibidem; HAAS, Brenda. Karl May Museum returns Native American human scalp. In *DW Culture* [online]. Deutsche Welle, 13. 4. 2021 [cit. 2023-09-15]. Dostupný z www: <<https://www.dw.com/en/karl-may-museum-returns-native-american-human-scalp/a-57181103>>.

42 STANTON, Emily. Waking the Dead, Speaking to the Living: The Display of Human Remains in Museums. *Field Notes: A Journal of Collegiate Anthropology* [online]. 2021, roč. 11, č. 1, s. 90–105 [cit. 2023-09-15]. Dostupný z www: <<https://dc.uwm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1130&context=fieldnotes>>.

43 PEARCE, Chloe. Museology and Ethics: Should we display ancient Egyptian mummies in museums? In *Academia.edu* [online]. [cit. 2023-09-14]. Dostupný z www: <https://www.academia.edu/15798246/Museology_and_Ethics>.

stálej expozícii románske a etruské urny.⁴⁵ Tu vidíme, že väčšiu hodnotu majú práve keramické zdobené nádoby, ako samotné spolopené pozostatky ľudských bytostí. Dané urny sú samozrejme prázdne a popol by sme v nich nenašli. Čo má teda hodnotu pri pozostatkoch? Zaujímame sa len o pozostatky celistvé, kontroverzné alebo zaujímavé a ku ktorým sa vieme priblížiť osobne alebo o pozostatky z bohatých spirituálne založených skupín? Dalo by sa to nazvať rozprávkou pozostatkov, ktoré dnešní pracovníci múzeí využívajú v boji živých pre vlastné interpretácie.

Záver

Ľudské exemplára nájdeme v zbierkach po stáročia a budúcnosť možno neprinesie žiadnu zmenu. Etika na nás vplýva vo forme vzťahu k ľudským pozostatkom. V realite sú dôstojnosť a súkromie sociálne konštrukty a nie univerzálne hodnoty, ktoré nás rovnako formujú pri rôznych otázkach v kontroverzných zbierkach múzeí. Vnímať pozostatky môžeme rôzne. Niektorí ich vníma ako prázdnu schránku bez duše a niektorí iní ich uctieva aj dávno po smrti, ale čo každého spája je prehlásenie, kde by každý človek vnímal vystavené pozostatky inak, keby to boli ich blízki predkovia. Múzeum by malo na túto realitu nadviazať pochopením a otvorenosťou a akceptovať tento pohľad príkladom pri súčasnej problematike navrátenia pozostatkov. Tento problém siaha ďaleko mimo odbor múzejníctva a je dnešným komplexným problémom vo forme pochovávaní pozostatkov. Vojaci sú aj napriek prianiam rodín pochovávaní vo vojenských pamätníkoch, obeť vraždy sú držané ako evidencia alebo dnešné obeť epidémií sú ozna-

čené ako kontaminované, oddelené a pochované mimo priani pozostalých bez nejakých zvyklostí a rituálov. Môžeme povedať, že problém existencie ľudských pozostatkov v múzeách presahuje jeho steny a je celosvetovým problémom vo vnímaní smrti. Doklady vo forme pozostatkov tabuizujeme, namiesto toho, že by sme využili možnosť bohatosti jazyka, ktorý by artikuloval jeho podstatu v zbierke. Skutočne čím menší vzťah máme k pozostatkom, tak tým sa čoraz viac menia na predmet a nesúvisia nijako s pochopením národy smrti a ľudského tela. Samotná výstava Body Worlds bola nazývaná pornografiou mŕtvol a jej vzdelávacia podstata bola dlho ignorovaná. Múzea by sa zrejme mali zamyslieť nad otázkou – Čo sa da o minulosti alebo danej téme povedať tak, že musím použiť autentické ľudské telo?

ZOZNAM PRAMEŇOV A LITERATÚRY:

- AAM Code of Ethics for Museums. In *American Alliance of Museums* [online]. 2000 [cit. 2023-09-14]. Dostupný z [www: <https://www.aam-us.org/programs/ethics-standards-and-professional-practices/code-of-ethics-for-museums/>](https://www.aam-us.org/programs/ethics-standards-and-professional-practices/code-of-ethics-for-museums/).
- About the Museum. In *National Museum of the American Indian* [online]. Washington: Smithsonian Institution, 2023 [cit. 2023-09-14]. Dostupný z [www: <https://americanindian.si.edu/about>](https://americanindian.si.edu/about).
- ALBERTI, Samuel J. M. M. a Elizabeth HALLAM (eds.). *Medical Museums: Past, Present, Future*. London: Royal College of Surgeons of England, 2013. 256 s. ISBN 978-1-904096-21-2.
- Antropologické oddelení: O nás. In *Národné múzeum* [online]. Praha: Národní muzeum [cit. 2023-09-10]. Dostupný z [www: <https://www.nm.cz/prirodovedcke-muzeum/antropologicke-oddeleni#o-nas>](https://www.nm.cz/prirodovedcke-muzeum/antropologicke-oddeleni#o-nas).
- BARTALSKÝ, Adam. *Ľudské telo ako múzejný predmet*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeolo-

gie a muzeologie, 2023. Magisterská diplomová práca. Vedúci práce prof. PhDr. Pavol Tišliar, PhD.

- BIDNEY, Beverly. 'No More Stolen Ancestors' Campaign Urges Return Of Seminole Ancestral Remains. In *The Seminole Tribune: Official Newspaper of the Seminole Tribe of Florida* [online]. 30. 3. 2020 [cit. 2023-09-14]. Dostupný z [www: <https://seminoletribune.org/no-more-stolen-ancestors-campaign-urges-return-of-seminole-ancestral-remains/>](https://seminoletribune.org/no-more-stolen-ancestors-campaign-urges-return-of-seminole-ancestral-remains/).
- Body Donation for Plastination* [online]. Heidelberg: Institut für Plastination e.K., 2023 [cit. 2023-09-10]. Dostupný z [www: <https://koerperspende.de/en/bodydonation/>](https://koerperspende.de/en/bodydonation/).
- Body Worlds* [online]. Körperwelten, 2022 [cit. 2023-09-30]. Dostupný z [www: <https://bodyworlds.com>](https://bodyworlds.com).
- Bog body. In *The British Museum* [online]. [cit. 2023-09-15]. Dostupný z [www: <https://www.britishmuseum.org/collection/object/H_1984-1002-2>](https://www.britishmuseum.org/collection/object/H_1984-1002-2).
- CASSMAN, Vicki, Nancy ODEGAARD a Joseph POWELL (eds.). *Human Remains: Guide for Museums and Academic Institutions*. Plymouth: AltaMira Press, 2008. 330 s. ISBN 978-0-7591-0954-4.
- Centrum kulturní antropologie. In *Moravské zemské muzeum* [online]. Brno: Moravské zemské muzeum, 2023 [cit. 2023-09-10]. Dostupný z [www: <http://www.mzm.cz/centrum-kulturni-antropologie>](http://www.mzm.cz/centrum-kulturni-antropologie).
- CLEGG, Margaret. A History of Human Remains in Museum and Other Collections. In *Human Remains: Curation, Reburial and Repatriation* [online]. Cambridge: Cambridge University Press, 2020, s. 7–27 [cit. 2023-09-15]. Dostupný z [www: <https://doi.org/10.1017/97813161654002>](https://doi.org/10.1017/97813161654002) ISBN 978-1-107-09838-1.
- Česká republika. Zákon č. 20/1987 ze dne 13. dubna 1987 Zákon České národní rady o státní památkové péči. In *Sbírka zákonů České republiky*. 1987, částka 6.
- Česká republika. Zákon č. 122/2000 ze dne 12. května 2000 Zákon o ochraně sbírek muzejní povahy a o změně některých dalších zákonů. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2000, částka 36.
- Česká republika. Zákon č. 122/2004 ze dne 22. března 2004 Zákon o válečných hrobech a pietních místech. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, částka 40.

⁴⁵ STANTON, Emily. Waking the Dead, Speaking to the Living: The Display of Human Remains in Museums. *Field Notes: A Journal of Collegiate Anthropology* [online]. 2021, roč. 11, č. 1, s. 90–105 [cit. 2023-09-15]. Dostupný z [www: <https://dc.uwm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1130&context=fieldnotes>](https://dc.uwm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1130&context=fieldnotes).

- Česká republika. Zákon č. 256/2001 ze dne 25. července 2001 Zákon o pohřebnictví. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2001, částka 98.
- Česká republika. Zákon č. 372/2011 ze dne 08. prosince 2011 Zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách). In *Sbírka zákonů České republiky*. 2011, částka 131.
- Expozice UK. In *Univerzita Karlova: expozice a zahrady* [online]. Praha: Univerzita Karlova, 2023 [cit. 2023-09-10]. Dostupný z [www: <https://muzeum.cuni.cz/MUZ-26.html>](https://muzeum.cuni.cz/MUZ-26.html).
- GIESEN, Myra (ed.). *Curating Human Remains: Caring for the Dead in the United Kingdom*. Newcastle University: The Boydell Press, 2013. 216 s. ISBN 978-1-84383-806-7.
- HAAS, Brenda. Karl May Museum returns Native American human scalp. In *DW Culture* [online]. Deutsche Welle, 13. 4. 2021 [cit. 2023-09-15]. Dostupný z [www: <https://www.dw.com/en/karl-may-museum-returns-native-american-human-scalp/a-57181103>](https://www.dw.com/en/karl-may-museum-returns-native-american-human-scalp/a-57181103).
- KLEIN, Holger A. Sacred Things and Holy Bodies. Collecting Relics from Late Antiquity to the Early Renaissance. In *Treasures of Heaven: Saints, Relics, and Devotion in Medieval Europe*. New Haven: Yale University Press, 2010, s. 55–57. ISBN 978-0-911886-74-0.
- Kodex etiky zaměstnanců Ministerstva kultury. In *Ministerstvo kultury* [online]. Praha: Ministerstvo kultury, 2012 [cit. 2023-09-14]. Dostupný z [www: <https://www.mkcr.cz/kodex-etiky-cs-1118>](https://www.mkcr.cz/kodex-etiky-cs-1118).
- LINKE, Uli. Touching the corpse. The unmaking of memory in the body museum. *Anthropology Today* [online]. 2005, roč. 21, č. 5, s. 13–19 [cit. 2023-09-15]. Dostupný z [www: <https://www.researchgate.net/publication/249376183_Touching_the_corpse_The_unmaking_of_memory_in_the_body_museum>](https://www.researchgate.net/publication/249376183_Touching_the_corpse_The_unmaking_of_memory_in_the_body_museum). ISSN 1467-8322.
- LONG, Chris. Lindow Man: Gruesome discovery who became „international celebrity“. In *BBC News* [online]. London: BBC, 3. 8. 2014 [cit. 2023-09-14]. Dostupný z [www: <https://www.bbc.com/news/uk-england-28589151>](https://www.bbc.com/news/uk-england-28589151).
- MACGREGOR, Arthur. *Curiosity and enlightenment: collectors and collections from the sixteenth to the nineteenth century*. New Haven: Yale University Press, 2007. 288 s. ISBN 978-0-300-12493-4.
- Moravské zemské muzeum: Výroční zpráva za rok 2012. In *Moravské zemské muzeum* [online]. Brno: Moravské zemské muzeum, 2013 [cit. 2023-10-20]. Dostupný z [www: <https://www.mzm.cz/vyrocnizpravy>](https://www.mzm.cz/vyrocnizpravy).
- PEARCE, Chloe. Museology and Ethics: Should we display ancient Egyptian mummies in museums? In *Academia.edu* [online]. [cit. 2023-09-14]. Dostupný z [www: <https://www.academia.edu/15798246/Museology_and_Ethics_should_we_display_ancient_Egyptian_mummies_in_museums>](https://www.academia.edu/15798246/Museology_and_Ethics_should_we_display_ancient_Egyptian_mummies_in_museums).
- PINCKNEY, Darrell. Relics and Icons: Their Role in Healing, Conversions, and Miracles. In *Knowing Humanity Journal* [online]. 2022, roč. 6, č. 2, s. 1–21 [cit. 2023-09-15]. Dostupný z [www: <https://www.okhjournal.org/index.php/okhj/article/view/170/169>](https://www.okhjournal.org/index.php/okhj/article/view/170/169).
- Sand Creek Massacre: History & Culture. In *National Park Service* [online]. Eads: National Park Service Colorado, 2023 [cit. 2023-09-14]. Dostupný z [www: <https://www.nps.gov/sand/learn/historyculture/index.htm>](https://www.nps.gov/sand/learn/historyculture/index.htm).
- Should we display the dead? *Museum and Society*, 2009, roč. 7, č. 3, s. 133–134. ISSN 1479-8360.
- Spojené královstvo. *British Museum Act*. Parliament of the United Kingdom. 1963.
- Spojené královstvo. *Guidance for the Care of Human Remains in Museums*. Department for the Culture, Media and Sport. 2005. 36 s.
- Spojené královstvo. *Human Tissue Act*. Human Tissue Authority legislation. 2004.
- STANTON, Emily R. Waking the Dead, Speaking to the Living: The Display of Human Remains in Museums. *Field Notes: A Journal of Collegiate Anthropology* [online]. 2021, roč. 11, č. 1, s. 90–105 [cit. 2023-09-15]. Dostupný z [www: <https://dc.uwm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1130&context=fieldnotes>](https://dc.uwm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1130&context=fieldnotes).
- STEELE, Cassidy. *Human Remains in Museums and Institutions: Laws and Policies: Abstract of MA thesis*. Kennesaw: Kennesaw State University, 2022. 38 s.
- ZUCKERMAN, Molly K., Rita M. AUSTIN a Courtney A. HOGMAN. Historical Anatomical Collections of Human Remains: Exploring Their Reinterpretation as Representations of Racial Violence. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* [online]. 2021, roč. 694, č. 1, s. 39–47 [cit. 2023-09-15]. Dostupný z [www: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/00027162211008815>](https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/00027162211008815).

ADAM BARTALSKÝ

Katedra historických vied
a stredoeurópskych štúdií,
Filozofická fakulta Univerzity
Cyrila a Metoda v Trnave,
Slovenská republika

bartalsky1@ucm.sk

Adam Bartalský je absolvent Muzeológie Filozofickej fakulty Masarykovej univerzity v Brne. V súčasnosti je doktorandským študentom historických vied na Univerzite sv. Cyrila a Metoda v Trnave. Jeho aktuálny bádateľský výskum sa zaoberá ľudskými pozostatkami v múzejných zbierkach spojený s jeho zaobchádzaním, etikou a právnym zabezpečením.

Adam Bartalský graduated from Museology at the Faculty of Arts, Masaryk University in Brno, Czech Republic. He is currently a doctoral student in Historical Sciences at the University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava, Slovakia. His research activities are focused on human remains in museum collections, their ethical treatment and legal protection.

This work can be used in accordance with the Creative Commons BY-SA 4.0 International license terms and conditions (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). This does not apply to works or elements (such as images or photographs) that are used in the work under a contractual license or exception or limitation to relevant rights.